

DEPREM KONJONKTÜRÜNDE SİYASET - MEHMET POLAT

Hayatın sırtına yüklediklerini sessizce taşıyıp geçen Kürşat Öztürk'e saygıyla ...

Uzayda 5 haberleşme 3 gözlem uydusuna ve yeryüzünde binlerce personele hükmeden devletin yürütme gücünün, depremin boyutlarını ve elindeki olanakların sınırlarını baştan beri bildiği açıktır. Nitekim olayın hemen ardından ülke çapında teyakkuza geçilmiş ve uluslararası yardım çağrısı yapılmıştır. Ama sorun yönetilememiştir. Nedeni “koordinasyonsuzluk, liyakatsizlik, beceriksizlik” gibi şeyler mi? Bunlar kişiler ya da atanmış yöneticiler için geçerli olabilir ama çıkarlarına odaklı bir siyasi yapı için anlamsızdır.

Karşımızdaki bir muhtarlık değil, ülkeyi 20 yıldır yöneten ve birçok gücün kolektif olarak çalıştığı bir mekanizmadır. Bu yapı genellikle tek adamdan ibaret gibi nitelendirilse de, başka vazgeçilmezler de barındıran bir kader ortaklığı gibidir. Kendisini “siyasi parti” olarak ifade eden bu ortaklığın pek dikkate alınmayan bir özelliği ise, varlığını seçim kazanarak sürdürmesidir. Bu nedenle felâkete ilişkin ilk kaygısının (ve bunun yarattığı şaşkınlığın) yaklaşan seçimlere dair olduğunu varsayabiliriz. Nitekim partinin kurucularından Avukat Bülent Arınç şeytanın avukatlığını yaptığını söyleyerek “seçimler ertelensin” derken, bu kaygı ve şaşkınlığı seslendirmiştir.

Ancak seçimler ertelenmemiş, 15 Temmuz darbe girişimine kalkışanlarla yediği-içtiği ayrı gitmediği halde yerinde kalabilen iktidar partisi de, konjonktürdeki konumunu korumak için seçim kazanmaya mecbur bırakılmıştır. İstanbul’da örneği görüldüğü üzere kazanamadığında gidecektir. Bu yüzden iktidar partisinin deprem sonrası anlam verilemeyen davranışlarının arkasındaki amacın seçimle ilgili olduğu düşünülmelidir. Yoksa bir yandan acil yardım ve birlik çağrısı yapar ve bölgede buna şiddetle ihtiyaç duyulurken diğer yandan muhalefeti suçlaması, büyükşehir belediyelerini engellemesi ve HDP yardım bürolarına kayyum atamasının başka ne anlamı olabilir? Deprem konjonktürü değiştirerek herkesi yeni koşullara boyun eğmeye zorlarken, iktidarı da çaresizliğe itmiştir.

“Bir gece ansızın gelebilirim” dediği ülkelerden yardım istemek zorunda kaldı. Bir yandan çıkardığı imar aflarına muhalefet eden partilere ait belediyelere muhtaç düşerken, diğer yandan bu aflarla oyunu aldıklarının ölümüne neden oldu. Devletin ve gönüllülerin geniş olanaklarını AFAD’ın iğne deliğinden geçirmekle uğraşırken, enkaz altında yardım çağrısı yapan canlar ölüp gittiler. Kurtulanlar ise hâlâ aç, susuz ve açıktalar. Başka sorunları istatistik oyunları ya da medya manipülasyonlarıyla lehine çevirebilirken, örtbas ettiği her şeyin ortaya dökülmesine neden olacak kadar büyük olan deprem gerçeği karşısında bir şey yapamayarak ve “kader planı” diyerek durumu kabullenmek zorunda kaldı.

Bu nedenle bir yönetememe halinden çok, gerçeği kendi lehine çevirmek için uygulanan bir yönetme biçimiyle karşı karşıya olduğumuzu söyleyebiliriz. Depremin konjonktüre etkisi, koşulların yeniden üretilişi çerçevesinde gerçekleşiyor. Ve iktidar partisi de bu koşulları denetimi altına alarak kendini bir kez daha var etmeye çalışıyor.

Konjonktür, siyasi mücadele, gerçek...

Kullandığımız bazı kavramları açıklayalım: “Konjonktür” sözcüğüyle kısaca “içinde bulunulan somut durumu/gerçekliği” kastediyoruz. Burada siyasi konjonktürle ilgileniyoruz.

Siyasi eylem, iktidar ekseninde ve güce dayalı yapılan bir iş. Bilindiği üzere toplumsal olgular üzerine düşünürken ekonomi, ideoloji ve siyaset düzeyinde soyutlamalar yapıyoruz. Bu yolla saptadığımız nesnel gerçekleri, nadir toplumsal kırılma anları dışında pek görmüyoruz. Çünkü somut koşullarda genellikle her şey iç içe geçmiş gibi görünüyor ve olup biteni anlayabilmek için toplumsal yaşamın yeniden üretimi çerçevesinde ele almamız gerekiyor. Ancak yine de şunu söyleyebiliyoruz: ekonomi ve ideolojinin toplumsal yaşama uzun dönemli ya da dolaylı etkilerine karşılık, siyaset doğrudan ve yaşanan anda etki eder. Dolayısıyla siyaset, doğası gereği gerçeklik içinde yapılır.

Gündelik/yaşamsal gereksinimler bireyleri bir yandan rekabete iterken diğer yandan çıkar ortağı haline getirir; bu, üretim ilişkileri çerçevesinde insanların iradesinden bağımsız olarak yaşadıkları bir durumdur. Dağınık haldeki bireyler, somut çıkarlarıyla uyumlu ve içinde buldukları gerçeğin bir parçası olan ideolojiler etrafında birleşerek, siyasi mücadelenin güç kaynağı olan kitleleri oluştururlar. Bu ideolojilerin ne olduğu ve nasıl edinildiğinin önemi yoktur, sonuçta bilgi vermezler, yalnızca birleştirici işlev yerine getirirler. Önemli olan kitlelerin gücünün bir siyaset gerçeği haline dönüşmesidir. Bunu ancak onları örgütleyen ve mücadeleye hazırlayan siyasi özneler yapabilir. İdeolojiler, hareket halindeki kitleler, siyasi özneler ve mücadele edilen karşı güçler; siyaset gerçeğinin başlıca öğeleridir.

Gerçek beş duyu aracılığıyla irademizden bağımsız olarak var olduğunu saptadığımız şeydir. Bu yüzden varlığını ancak gerçekle ilişkiliyken, gerçekliğin bir parçası olarak biliriz. Dolayısıyla gerçek, düşünce düzeyine aktarılamaz ve “nesnel gerçek, hakikat, doğru” gibi teoride de ifade edilebilen kavramlarla karıştırılmamalıdır. Çünkü gerçek taklit edilemeyen, tekrarlanamayan, kendisinden başka bir şeyle ifade edilemeyen, yaşanan an demektir. Böyle bir şey aktarılmaya kalkışıldığında, ancak bir değişimin belli bir andaki görünüşü iletilebilir. Kaldı ki daha aktarırken görünüşün kaynağı çoktan değişerek başka bir şeye dönüşür ve aktarılan bilgi gerçek gerçeği değil, artık aktaranın zihnindeki bir gerçeği ifade eder. Öte yandan bir nesne/olgu/gerçek kendi bilgisini zihinlere kendiliğinden yansıtmadığı gibi, ona ilişkin bilgi yalnızca ondan edinilen izlenim ve algılara da dayandırılmaz. Bu izlenim ya da algılar, zihne önceden kaydedilmiş başka bilgilerle karşılaştırılarak, somut koşullar içindeyken yeni bir bilgiye dönüştürülür. Bu sırada tıpkı gerçek hayatta şeylerin sürekli birbirleriyle karşılaşması gibi, zihne kaydedilmiş eski ve yeni düşünceler de varlıklarını birbirleriyle karşılaşmalar içinde sürdürürler. İster gerçeğin yansımaları ister önceden öğrenilmiş olsun, her düşünce onu taşıyan somut varoluş koşullarının etkisiyle seçilerek, ekleme ve çıkartmalarla yorumlanarak zihinde yeniden üretilir. Dolayısıyla değişmezlik iddiasındaki dogmalar bile varlıklarını ancak değişerek koruyabilirler.

İçinde bulunduğumuz durum (konjonktür); hareket halindeki şeylerin birbirleriyle karşılaşarak çarpıştığı, bunlardan bazıları yön değiştirerek başka karşılaşmalara doğru ilerlerken bazılarının birbirlerine tutunup yeni bir somutluk oluşturarak daha baskın hale geldiği, tüm bu karşılaşma ve çarpışmalar sürecinde etkisizleşen öğelerin dışarı düştüğü, farklı hız ve güçteki yeni etkenlerin ortama girdiği, her etkiye açık, değişken bir gerçekliktir. Bütün bu sonsuz değişim içerisinde hareketsizlik/kararlılık/durağanlık gibi şeyler, farklı hareketlerin birbirlerini dengelemesiyle oluşan, hareketin özel biçimleridir. Konjonktürü, hareket halindeki şeylerin tutunma anı gibi düşünebiliriz.

Denge, hareketsizlik, durağanlık gibi değişimin az ya da dikkate alınmayacak kadar yavaş olduğu durumlar bazen yıllar sürebilir. Bazen herhangi bir etkiyle denge durumu hızla değişerek yeni bir gerçekliğe geçilir. Bu yüzden bazı anların göz açıp kapayana kadar

geçmesine karşılık bazılarının yüz yıl sürdüğü söylenir. Bu hareketlilik ve durgunluk halleri, konjonktüre katılan etkenler için de geçerlidir. Yeni koşullarda varlıklarını istikrarlı biçimde sürdürmek için uyum sağlamaya ya da koşulları kendilerine uygun hale getirmeye çalıştıkları sürece başka etkenlerle çatışacaklarından dolayı, hareketli olacaklardır...

İçinde bulunduğumuz her konjonktür ister değişim ister dinginlik halinde olsun; varlığını kendini yeniden üreterek sürdürür. Konjonktürün her bir bileşeninin kendine ait bir doğası, dolayısıyla hız ve gücü vardır. Her birinin yaşanan ana etkisi farklı zamanlarda başlamış olabilir; örneğin ekonomiyle ilgili kimi olgular, devlet ya da coğrafya gibi bileşenler konjonktüre diğerlerinden daha önce katılmışlardır. Varlıklarını yaşanan anda da sürdürmeleri yalnızca geçmişten aldıkları hız (ivme) ya da özsel niteliklerine bağlı değildir, değişen koşullarda karşılaştıkları etkenlerle çatışmaları sırasında da güç kazanabilir ya da güçlülüklerini kanıtlayarak var olmayı sürdürebilirler. Bu nedenle konjonktürü toplumların tarihsel gelişiminin devamı olarak görmemek, toplumsal yapının kesiti ya da yansıması gibi de ele almamak, yaşanan anda kendini yeniden üreten bir gerçeklik olarak düşünmek gerekir. Öte yandan tarihsel süreçler de konjonktürlerin, (yaşanan anların) tespiti gibi birbirine eklenmesiyle oluşmaz, üretici güçler-üretim ilişkileri çelişkisine dayalı, kendine ait ayrı işleyiş yasası vardır.

Siyasi mücadele tarafları ve kuralları önceden belirlenmiş bir spor karşılaşması değildir; karşıt güçler her şeyin değiştiği koşullarda kendilerini yeniden üreterek çatışır. Bu nedenle siyasi mücadeleyi “değişen koşulları kendimiz de değiştirirken değiştirmek” olarak tanımlayabiliriz. Mücadele etmek elbette önkoşuldur ama daha önemlisi nasıl yeniden üretilebileceğini gözeterek mücadele etmektir. Bu gibi nedenlerle; ister iktidardaki bir güç olsun isterse cılız bir muhalefet partisi, siyasi öznenin öncelikli işi içinde olduğu konjonktürü anlamaktır. Bu eksik kaldığında, siyasetin örgütlenme, propaganda-ajitasyon, taktik, birliktelikler gibi vazgeçilmez öğeleri gerektiği gibi işletilemeyecektir. Lenin böyle durumlar için “somut durumun somut tahlili” sözünü kullanıyordu...

İktidarın çaresizliği

Şehircilik Bakanı 4 Mart tarihli açıklamasında 1 milyon 728 bin binada hasar tespit çalışması yaptıklarını ve bunlardan 227 bininin acil yıkılacak, ağır hasarlı veya yıkık olduğunu söyledi. Bilindiği üzere can kaybının 45 bin dolayında olduğu açıklanıyor. TÜSİAD ise sayıyı 72 bin olarak tahmin ediyor. Depremi ilk günlerinde 8 bin dolayında binanın çöktüğü söyleniyordu ama son açıklamalarda hasarın ayrıntısı verilmiyor. Eski bilgilerden hareketle her binada 8 daire olduğunu, her birinde ortalama 3 kişi yaşadığını varsaysak, çöken binalarda 64 bin bağımsız bölümün enkaza dönüştüğünü ve en azından 200 bine yakın insanın altında kaldığını söyleyebiliriz. İlk 48 saatte etkin bir kurtarma çalışması yapılmadığına ve çökmeyen binalarda da can kayıpları yaşandığına göre ölü sayısı açıklananların çok üstünde olmalıdır.

Deprem sonrası müdahalede geç ve yetersiz kalınması çok eleştirildi. İktidarın buna yanıtı, böylesine büyük bir afet karşısında her devletin sorunlar yaşayacağı oldu. Ama AFAD raporlarında da belirtildiği üzere, 23 Kasım 2022 günü Düzce’deki gibi can kaybı olmayan küçük bir depremde bile benzer sorunlar görüldü. Bu yüzden sorunu depremin büyüklüğünün yaratmadığını ancak açığa çıkardığını söyleyebiliriz. Sorun, devletin hazırlıksızlığıdır.

Kızılay bilindiği üzere şirket gibi yönetilirken adı yolsuzluklarla anılan ve bu yüzden yüzlerce şubesi kapatılan, şaibeli ve güvenilmeyen bir kuruma dönüştü. Yerine 2009’da İçişleri

Bakanlığına bağlı AFAD kuruldu. AFAD'ın 2021'de TBMM'ye sunduğu rapora göre 7 bin 238 arama-kurtarma personeli var. Buna karşılık acil durumlarda önceden akreditasyon verdiği belediyeler, polis, jandarma, STK'lar ve gönüllülere ait binlerce kişinin yer aldığı ekipleri harekete geçirebiliyor. Öte yandan ilgili yasa ve yönetmelikler afet gibi acil durumlarda valilerin emriyle askerî birliklerin üst makamlardan onay beklemezsizin harekete geçmesine izin veriyor.¹ Yani Nasuh Mahruki'nin durumu fırsat bilip "EMASYA gelsin mi" sorusunu ortaya atması gereksiz, zaten ortada yeterli yasa var ama siyasi irade kullanmıyor.

Bunun sonucu madenciler, yabancı kurtarma ekipleri ve binlerce gönüllü hayat kurtarmak için çok önemli olan saatler boyu bekletildi. Toplanan yardımlar vaktinde yerine ulaştırılmadı. Valiler askeri birlikleri çağırmadı. Milli Savunma Bakanının "asker neredeydi" eleştirilerine verdiği yanıtlarda bile, en başından itibaren deprem bölgesine yeterli personel gönderilmediği anlaşılıyor. 28 Şubat'ta yaptığı açıklamada eleştirilere "hududu kim koruyacak"² diye verdiği yanıt ise, "mavi vatan" ideoloğu Emekli Tümamiral Cihat Yayıcı'nın 11 Şubat tarihli konuşmasıyla paraleldir. Yayıcı da benzer bir iddiada bulunarak, "PKK ve FETÖ'cülerin" 2. Orduyu sınırlardan uzaklaştırmak için deprem bölgesine gelmesini istediklerini söylemiştir.³

Koordinasyonsuzluk resmî ideolojiden yoksun oluşun sonucudur

Olanakların yönetilemediği ortadadır. Nedeni koordinasyonsuzluk, beceriksizlik, kötü niyetle açıklanamaz, bunlar ancak durum saptaması olabilir. Bu tür akıl yürütmeler, henüz fiziğin gelişmediği ve kütle çekimi yasasının bilinmediği eski çağlarda havaya atılan taşın yere düşmesini, "çünkü yere düşmek istiyor" diye açıklamaya benzer.

Devletin kadroları ve kurumları birbirleriyle uyumlu değil. Yanı sıra, devletle işi olanın yurttaş olması yetmiyor, önce içeriden bir tanıdık bulması gerekiyor. Bunun önemli bir nedeni de zaten çatlaklarla dolu olan resmî ideolojisinin 15 Temmuz darbe girişimiyle tuz buz olması ve yerine yenisinin üretilemeyişidir.

Resmî ideoloji egemen ideolojiden ayrı bir düşünce biçimi değil ama devlet odaklı olduğundan günlük yaşamda kullanılmaya uygun düşmüyor. Devletin kurumsal sınırlarını belirginleştiren, sürekli olarak kadroların önemini vurgulayıp işlerini benimsemelerini sağlayan bir düşünce biçimi. Yasa, yönetmelik, önemli şahsiyetlerin fikirleri, kurumların işleyiş gelenekleri, törenler, uniformalar gibi şeylerde somutlaşıyor. Faşizm özentisi çeteler bile kendilerini bunun yardımıyla tanımlayarak resmî damgalı bir meşruiyet kazanmaya çalışıyorlar. Yurttaş da devletle ilişkiye girerken kendine resmî düşüncelere göre çeki düzen veriyor. Örneğin sanık olarak çıktığı mahkemede iyi hal indiriminden yararlanmak için kravat takmak, durumuna göre laik ya da dindar görünmek gibi.

Cumhuriyetin resmî ideolojisi bilindiği üzere Kemalizm'dir. Ancak bu ideolojinin 1960 sonrasında solun etkisinde kalmaya başlaması siyasi iktidarı zora sokmuş, önce 12 Mart darbesiyle bunun önüne geçilmeye çalışılmış, başarısızınca 12 Eylül darbesi yapılmıştır. Bu dönemde "Cemaat" bir iktidar aracı olarak devlette işe alındı. Kemalizm, liberalizm ve ılımlı İslamcılıkla melezlenerek sola açık yanları kesilip atıldı ve yeni resmî ideoloji olan "çağdaş

¹ Mevzuat konusunda şuradan bilgi edinilebilir: <https://www.sehriyar.info/?pnum=1042>

² <https://www.gazeteduvar.com.tr/kayip-ervanin-ambulansa-goturulme-goruntusu-ortaya-cikti-haber-1605946>

³ https://twitter.com/ajans_muhibir/status/1624312909181468673

Atatürkçülük” yaratıldı. Kemalizmin önemli savunucularından biri olan Nadir Nadi, bu dönemde “Ben Atatürkçü Değilim” diye kitap yazdı. Ve 15 Temmuz sürecinde Cemaatle birlikte resmî ideoloji de tasfiye edilerek bugüne gelindi.

İdeolojinin, ortak amaçlar göstererek ve davranış sınırları çizerek birleştirici rol oynadığını sürekli tekrarlıyoruz. Resmî ideoloji kişi ve kurumları bir arada tutmaya yaradığı gibi, makine yağı misali devlet çarklarının işleyişini kolaylaştırır. Böyle bir ideolojinin yokluğunda yerini başıboşluk ve komut beklemek arasında gidip gelen davranışlar alacağı açıktır. Bu nedenle bugün devletin işleyişini zorlaştıran merkezden emir bekleme davranışı yalnızca “tek adamın” dayatmasının eseri gibi düşünülmemeli, bu aynı zamanda ideolojisizlikleri yüzünden yönünü kaybetmiş kurum ve kadroların olağan işlevlerini yerine getirmekten emin olamadıklarını da gösterir. Onay görüp görmeyeceği bilinmeyen uygulamalar ve kararların geciktirilmesi, ortalama tutumlarla durumu geçiştirmek ya da tersine, kimi görevlilerin “tek adam” özentisi davranışları; 15 Temmuz sonrası düzenlemelerin devletin kurumsal yapısında bıraktığı hasarlar olarak görülmelidir. Yağmacılık, yaygın rüşvet ve kayırmacılık; kargaşa ve belirsizlik ortamının ürünleridir. Eğer deprem bu kadar büyük boyutlarda olmasaydı, belki devlet düzeninin varlığını asgari düzeyde bile olsa yeniden üretmekte zorlandığını fark etmeyecektik. Şimdi eldeki bütün olanaklarla böyle bir yetersizliğe rıza vermemiz için çalışılıyor.

Depremın ekonomik boyutu

Çevre ve Şehircilik Bakanı 3 Mart'ta, 405 bin konutun yapımına başladıklarını açıkladı. Konutların yapımı için dört yol belirlenmiş: TOKİ tarafından, ihale yöntemiyle, kendisi yapacak olanlara yardım ederek ve hazır konut kredisi vererek. Dolayısıyla iktidarın deprem konutlarının yapımıyla ilgili olarak sanki çok ucuza kamu hizmeti veriyormuş gibi konuşması anlamsızdır. Hem deprem konutları yapımında, hem de ülke genelinde deprem kaygısını arkasına alan “kentsel dönüşüm” projelerinde büyük bir inşaat kârı var. Bu arada TOKİ deprem konutlarını 1 yıl içinde teslim edeceğini belirtiyor. Konutlar için 2 yıl ödemesiz, maliyetine, 20 yıllık bir ödeme planı sunuluyor. İşyerleri için ise 2 yıl ödemesiz, 8 yılda ödeme planlanıyor. Krediler için yüzde 4 faiz alınıyor.⁴ 2011 Van, 2020 Elazığ ve İzmir depremlerinin ardından hâlâ teslim edilmeyen konutlar olduğunu ve buralardaki bazı depremzedelerin konutların borçlarını ödeyemediklerini göz önünde tutarak, bu açıklamaları ihtiyatla karşılamak gerekiyor.

Depremde yakınlarını kaybedenlere 100 bin, bütün depremzedelere 10 bin, kira yardımı olarak 12 ay boyunca ev sahiplerine 5 bin ve kiracılara 3 bin lira ödeniyor. Taşınmak isteyenlere de 15 bin lira taşınma yardımı yapılıyor. Ancak vergi borçları silinmiyor, erteleniyor. (Oysa 1939 Erzincan depremi sonrası depremzedelerin o yıl ödeyecekleri borçlar silindiği gibi sonraki yıl için vergi çıkartılmamıştı.)⁵

Dünya Bankası deprem raporunda 34.2 milyar dolarlık hasar meydana geldiğini ileri sürüyor.⁶ Bunun yüzde 53'ü konut, yüzde 28'i işyerleri ve resmî kurum, yüzde 19'u altyapıya

⁴ <https://www.finansgundem.com/haber/deprem-konutlari-icin-kimler-basvurabilecek-odemeler-nasil-olacak/1725066>

⁵ 1939 Büyük Anadolu Zلزesi ve Erzincan Vilayetinde Yardım Faaliyetleri, Yrd. Doç. Dr. Fatih TUĞLUOĞLU

⁶ <https://www.worldbank.org/tr/news/press-release/2023/02/27/earthquake-damage-in-turkiye-estimated-to-exceed-34-billion-world-bank-disaster-assessment-report>

ait hasarlardan oluşuyor. Dünya Bankası depremle ilgili şarta bağlı olarak 780 milyon dolar yardım yapmasının yanı sıra 1 milyar dolar ödemeye hazırlanıyor.

Yıkılanların yerine yenisinin yapılması ve üretimdeki aksama yüzünden yaşanacak ekonomik kayıplarla birlikte depremin toplam maliyetinin 80-100 milyar dolar dolayında olacağı hesaplanıyor. TÜSİAD bu çerçevede 84 milyar dolarlık, Birleşmiş Milletler ise 100 milyar dolarlık maliyet çıkartıyor. Bu yıl Türkiye'nin 190 milyar dolar dış borç ödemesi olduğu da hesaba katıldığında⁷, yoksulları zor günlerin beklediği açıktır. Vergiler artacak, ücretler düşecek ve borç ödemek için yeni kaynak aramaya çıkılarak onun yükü de sırtımıza yıkılacaktır. Bu arada toplam dış borç ise 444 milyar dolardır.

Solun depremdeki tutumu

Yardım çabaları, genellikle seçimden seçime ortaya çıkan sol-sosyalist örgütlerin Gezi'den bu yana yaptığı en büyük eylemdir. Eğer depremin bir yararı olmuşsa, bu herhalde solu uzun kış uykusundan uyandırmasıdır. Sol-sosyalist çevreler meslek odası, sendika, dernek ve bazı belediyelerle de işbirliği yaparak deprem bölgesine ilk ulaşanlar oldular. Yörede ayakta kalanlarla ilişki kurarak yardım köprüleri oluşturdular. Elbette başka kesimler de harekete geçti ama sol, devletin yetersizliğinin farkında olduğu için kimseyi beklemeden yürüdü. Bütün değerlendirmelerin ötesinde, sol-sosyalist örgütlerin gücünü zorlayarak ortaya koyduğu bu çabanın kendileri üzerinde ve toplumdaki olumlu etkisi kuşaklar boyu hatırlanacaktır. Öte yandan gönderdiği tırlara el konmasına⁸ ve kurduğu yardım merkezlerine kayyum atanmasına rağmen HDP'nin bölgedeki ilişkileri üzerinden yardımını sürdürmesi de adeta iktidarla yaşadığı bir çatışma klasiği gibidir.

Ancak solun bu girişimlerinin Marmara depremindekine göre zayıf ve dağınık olduğu söylenmelidir. Marmara depreminde sivil kuruluşlar ve gönüllüler kendi içlerinde ve birbirleriyle ilişkilerinde daha örgütlüken, bu kez herkesin bağımsız davranma eğiliminde olduğu görüldü. AB'ye katılım rüzgârlarının estiği 1999'da resmî ve sivil kurumlar arasında daha fazla işbirliği varken, bugün devlet gönüllü çabaları kerhen kabul etti Kendince zararlı bulduklarını ise, fırsatını yakaladığında "yağmacı" diyerek dövüp engellemeye çalıştı. ÇHD ve barolar bu konuda suç duyurularında bulundular.⁹

Sol-sosyalist çevrelerin depremle ilgili düşünceleri de fiziksel yetersizlikleriyle uyumlu sayılır. Yardımdan öteye geçmeyecekleri düşüncesiyle, siyaset önermekten çok olayın iç yüzünü açıklamaya ve iktidarı sorumlu tutmaya ağırlık veriyorlar. 6'lı masa etrafında dönen fırladığın da etkisiyle siyasetsizliğin boşluğunu yorum yazıları ve seçim üzerine akıl yürütmelerle doldurulmaya çalışılıyorlar. Biz de burada daha fazlasını yapacak durumda değiliz, solun deprem hakkındaki bazı düşüncelerini, içinde olduğumuz konjonktürü anlamaya engel olmalarına bağlı olarak eleştirmekle yetineceğiz.

1- Depremi konjonktüre etkisi:

Depremi bir doğa-toplum ilişkisi sorunu olarak ele alıyoruz. İlişki, son birkaç on yıldır önceden olmadığı kadar çok konu ediliyor. Bu elbette çevre sorunlarının artmasına bağlı olarak gelişen yeni bir durum ama konu üzerine hâlâ eski kavramlarla düşünülüyor. "Toplumun

⁷ <https://www.dunya.com/kose-yazisi/deprem-dis-kaynak-ihiyacini-daha-da-buyuttu/686100>

⁸ <https://www.gazeteduvar.com.tr/hdpnin-soba-tasiyan-yardim-tirina-afad-el-koydu-haber-1603766>

⁹ <https://anayurtgazetesi.com/haber/14014044/barodan-iskence-goruntuleri-icin-suc-duyurusu>

doğanın bir parçası oluşu, doğanın belirleyiciliği” misali düşünceleri, Marks’ın insanın doğayla metabolik ilişki içinde olduğunu ifade edişinden bu yana biliyoruz. Bugün yapmamız gereken bu sözleri yorumlayarak tekrarlamak değil, depremin topluma etkisinin nasıl gerçekleştiğini açıklamaktır.

Bu konuda iki tür açıklama yapılıyor: Yaygın olanı, deprem- toplum ilişkisinde ikinci tarafa vurguyla “kapitalizm, neoliberalizm, iktidar beceriksizliği” gibi nedenlerin, etkinin ortaya çıkışında belirleyici olduğunu ifade ediyor; bunun eleştirisini sonraki başlık altında yapacağız. Daha az dile getirilen görüş ise “doğanın toplumu belirlediğine” vurgu yaparak ilkesel bir açıklamayla yetiniyor ve konuyu en azından “zihindeki somut” olarak ifade edebileceğimiz teorik düzeye taşımaya gayret etmiyor. Her iki görüş de açıklanması gereken somut bir olayı soyutlamalarla açıklar gibi yapmaktan öte geçmiyor. Bu da Antik Dönemde depremi yeraltı tanrılarının yarattığının söylemekten farksız oluyor.

Yapılması gereken; gerçeğe gömülmüş halde birçok sorunla boğuşanlara “kapitalizm yüzünden böyle oluyor, deprem toplumsal fay hatlarını harekete geçirdi” misali genellemelerle seslenmek değil, hapsolup kaldıkları yerden göremeyecekleri alanlar hakkında bilgi vererek ufuklarını açmaktır. Son sözü elbette yine onlar söyleyecektir.

Doğa, evrenin bütününe ifade eden bir soyutlamadır. Doğayla ilişki kuramayız, çevreyle kurarız. Bu, maddeyle değil belli bir nesneyle ve insanla değil ama kim olduklarını bildiğimiz gerçek kişilerle ilişki kurmak gibidir. Çevre, mülkiyet ilişkileri içine alınmış doğa parçasıdır. Emperyalizm dönemine geçildiğinden bu yana yeryüzünde özel ya da kamu mülkiyeti altına alınmayan yer kalmadığı gibi, bugün birçok devlet uzayda mülk edinmeye ilişkin mevzuata sahiptir. Kapitalizm koşullarında fikirler dâhil her şey mülkiyet altına alınıp nesneleştirilerek meta olmaya hazır tutulur. Ve çevrenin merkezinde her zaman kişi ya da kurum, mülkün sahibi özneler yer alır. Dolayısıyla ister deprem olsun, isterse iklim değişikliği nedeniyle görülen kuraklık/fırtına gibi doğa olayları; hepsinin toplum üzerindeki etkisi mülkiyet ilişkileri çerçevesinde, öznelerin sahipliği altında, başka öznelerle rekabet sürecinde, kısacası belli bir gerçeklik içinde yaşanır. Bu süreçlerde yok edilen ya da korunan “doğa” değil, çevredir. Kapitalizm koşullarında çevre sorunları çözülebilir, ancak mülkiyet ilişkileri aynı kaldığı için bu yeni sorunlar üretmek pahasına olur. Bunu bitmeyen ücret mücadelesine benzetebiliriz.

Birey olarak doğanın toplum üzerindeki etkilerini, mülkiyet ilişkilerinin bir parçası olduğu toplumsal üstyapı çerçevesinde yaşarız. Mülkiyet ilişkileri, insanların toplumsal varlıklarını üretmeleri sırasında iradelerinden bağımsız olarak kurdukları üretim ilişkilerinin hukuksal ifadesidir. Bilindiği üzere hukuk üstyapının bir parçasıdır. Bütün bu toplumsal ilişkilerin yeniden üretilmesi süreçlerinde bir toprak parçasıyla birlikte altındaki fay hatları, üstündeki akarsular, çöller vs. mülkiyete geçirilir. Ülke, il, köy, tarla, arsa, hazine arazisi, orman, kıyı şeridi vs. kamusal ya da özel nitelikteki mülklerdir. Buralardaki herhangi bir olumsuz doğa etkisini durdurarak, geciktirerek, yönünü değiştirerek önlem alınabilir, ya da bunların yapılamadığı yerde mekân terk edilerek mülk edinmek üzere başka yere geçilir. Bu sırada toplumsal yaşam bir çevre içinde kendini yeniden üretmiyorsa, toplum doğanın bir parçası olarak var olmayı hak etmiyor demektir. Örneğin mülk edindiği toprağın altından geçen fay hattından haberi yoksa henüz orayı yeterince sahiplenmemiştir. Kim olursa olsun önlem almadığı doğa olayı karşısında tutunamaz. Ya doğanın olumsuz etkisiyle, ya da önlem alabilen başka bir öznenin orayı sahiplenmesiyle tarihten silinir.

Ancak toplum bir özne değildir, kendi kendini koruyamaz, bir yeri sahiplenemez; bunu onun adına, diğer toplumlar ve doğa karşısında temsil eden güç olan devletin yapması gerekir. Devlet yalnızca baskı aracı olarak çalışmaz, aynı zamanda toplum düzenini sağlayarak siyasi iktidara rıza üretir. Ama devlet, 6 Şubat depremlerinin olabileceğini önceden bildiği halde gerekli önlemleri almayarak düzenin altüst olmasına neden olmuştur. Bunu Özgür Orhangazi'nin aktarımıyla¹⁰ AFAD'ın 2019 raporuna dayanarak belirtiyoruz:

“Tarihsel dönemde, Antakya ve çevresinde yıkıcı etki yapan birçok deprem meydana gelmiştir. Ancak son yüz otuz beş yıldan beri bölgede gerilimi boşaltacak bir depremin olmayışı, gelecekte deprem olma riskini her gün artırmaktadır. Çok uzun süren durgunluk döneminden dolayı, halk olası bir deprem tehlikesinden habersizdir. Bu durum tehlikenin boyutunu daha da artırmaktadır”

Bile bile önlem alınmadığı için bu deprem “doğal afet” değil, bir katliamdır. Konjonktürün en etkili gücünün hazırlıksız olduğu ve toplumda geri kalanların bu eksiği görmediği ya da gidermek için çaba göstermediği koşullarda deprem milyonlarca insanın hayatıyla birlikte konjonktürü değiştirmiştir. Doğa somut değil, nesnel gerçektir. Doğanın topluma etkisi, çevre koşullarının toplumsal koşullarla karşılaşmasının sonucu olarak görülür.

Bu çerçevede günlük yaşamda mülkiyet ilişkilerini sürekli sorgulamak, mekânlar belirlenirken açıklık içinde ve herkesin katılımıyla karar alınmasını zorlamak, siyasi iktidarın tek belirleyici olmasının önüne geçmek önemlidir. “Sürdürülebilirlik, yaşanabilirlik” gibi amacı açık olmayan ve sanki “hepimiz aynı gemideyiz” misali öne sürülen gerekçelerle doğanın etkisini düzenlemeyi savunmanın arkasında her zaman iktidar ve sermaye sahiplerinin çıkarları yatar. Kamuya ait mülklere ilişkin kararları toplum vermelidir. Özel mülk hiyerarşisinde ise, mülksüzler ve küçük mülk sahipleriyle birlikte çevrenin bir parçası olan tüm canlılardan yana olmak gerekir. Bu yüzden çevrenin korunması, mülksüzlerin korunmasıyla aynı düzlemedir. Doğa-toplum ilişkisinde çevreyi hesaba katmamak, sanki doğa saf bir güç olarak toplum üzerinde baskı kuruyormuş gibi akıl yürütmek, karşılaşılan sorunları siyaset dışı ele almaya yol açar.

2- Sorunların nedeni olarak neoliberalizmi, kapitalizmi göstermek:

Depremle ilgili sorunların nedeni olarak neoliberalizmi, kapitalizmi, “vahşi kapitalizmi”, “felaket kapitalizmini”, “sermaye devletini” işaret eden görüşler; yeryüzündeki bir sorunu bulutların üstüne taşımak anlamına gelir. Bu kavramlar ya ideolojiden ibarettir, ya da tarihsel ifadelerdir; gerçeği açıklamazlar. Gerçeğin içyüzünü/arkasındaki nedenleri açıklamak için bu tür politik ekonomiden alınma kavramlara yer verilmesi yalnızca bir bilgisizliğin sonucu değildir, aynı zamanda solun toplumdaki konumunun yansımasıdır.

Öncelikle görüneni ifade edelim, sol-sosyalist çevreler devrimcilikten uzaktır. Sınırlı bir kesimin küçümsenmemesi gereken günlük, somut çıkarlara dönük, yerel mücadelelerle uğraşması dışında yaygın bölümü seçim uykusuna yatıyor. Bu koşullarda toplumsal olaylar-Lenin'in Ne Yapmalı'da söylediğine benzer biçimde-açıklanması gereken siyasi gerçekler gibi ele alınmıyor; daha çok düşünce alanında konum belirleme ve akıl vermeye dönük fikir ortaya koyma fırsatları gibi görülüyor. Böylece çatışan çıkarlarla bölünmüş toplumsal gerçeklerden uzaklaşarak, düşüncelerin daha rahat gezdirilebileceği tarih alanına geçiliyor. Ve burada da

¹⁰ <https://vesaire.org/katliamin-politik-ekonomisi-deprem-devlet-sermaye/>

politik ekonomi sanki bir bilimmiş gibi ele alınarak, her toplumsal sorun karşısında “neoliberalizm, kapitalizm yüzünden...” misali açıklamalar yapılıyor. Bu durum, koşullara boyun eğen ve devrimcilikten kopuk bir Marksizm’i besliyor.

Politik ekonomi bilim değil ideolojidir. Neoliberalizm bu ideolojinin bir biçimidir. Toplumların ekonomik yapısı insan iradesi altında değil, doğal tarihsel sürecin devamı olarak gelişir.¹¹ Tarihsel süreçle yaşanan an karıştırılmamalıdır. Süreçte doğa toplumu ve toplumsal altyapı üstyapıyı belirlerken, yaşanan anda birleşmiş bireylerin gücü olayları hızlandırıp yavaşlatarak ya da yön vererek, somut durumu değiştirebilir. Bu gelişmeler bazen tarihsel süreçle çelişse bile, uzun vadede üst üste gelen olaylar bunu düzeltir. Bu çerçevede ücret artışı, faiz oranı, bir kentin fay hattı yerine güvenli bir alana kurulması gibi gündelik olgular tarihsel gelişme yasaları tarafından değil, konjonktürdeki çelişkilerin düzeyiyle belirlenir.

Marks, Kapital’in Almanca İkinci Basımına Sonsöz’de politik ekonominin anayurdu İngiltere’yi kastederek “Bu ülkenin klasik ekonomi politikası, sınıf mücadelesinin gelişmemiş olduğu döneme aittir”¹² der. Devamında, mücadele geliştikçe klasik economicilerin görüşlerinin sömürü gerçeğini gizleyecek biçimde değiştiğini anlatır. Ancak Marks’ın Kapital’de yaptığı ideolojiye dönüşmüş politik ekonomiye karşı bir “ekonomi bilimi” yaratmak ya da kapitalizmi eleştirmek değildir; proletaryanın mücadelesine teorik bir temel sunmaktır. Bu amaçla içinde yaşadığı çağı ve buna ilişkin düşünceleri materyalist açıdan ele alır ve inceler. Tarihin bilim düzeyine yükselmesi bu çalışmanın sonucudur. Marks teorik çalışmasını akademik tarzda ve belli bir konuda tanımlar vermek için değil, devrimci bir siyasi öznenin yaşadığı koşulları nasıl ele alması gerektiğini göstermek için yapmıştır. Marksistler bu doğrultuda toplumların ekonomik yapısını eleştirmek amacıyla incelemeler, üzerinde yükselen üstyapının ve bunun en önemli parçası olan siyasetin somut varoluş koşullarını öğrenmek, açıklamak ve bunlar karşısında kendi konumlarını bilerek mücadele etmek için incelerler. Geçerli olan sözlü eleştiri değil, eylemli eleştiridir. Dolayısıyla siyasi konjonktürü tanımak için ekonomi bilgisi yetmez, asıl geri kalanı bilmek gerekir. Yoksa kapitalizm karşıtı genel sözlerle müteahhitler ve iktidar arasında hayali ilişkiler kurulur...

Deprem ve neoliberalizm yaygın olarak ilişkilendiriliyor. Neoliberalizm ekonomi alanındaki birçok ideolojiden biridir. Bütün bu ideolojiler; birincisi sermayenin yeniden üretiminin önündeki belli engelleri ortadan kaldırma amacıyla üretilmiş dönemseller düşüncelerdir, ikincisi ezilenlerin eleştirilerini yatıştırma amacı taşırlar. Eğer koşullar uygun düşer, egemen sınıf katlarında taraftar bulur ve siyasi karar vericileri ikna ederlerse; bu ideolojilerin fikir babaları dönemin peygamberleri haline gelir ve Nobel filan kazanırlar.

Neoliberalizm bilindiği üzere devletin ekonomiye müdahalesini savunan Keynesçiliğe karşı piyasanın serbest bırakılmasından yana bir görüş. 1970’lerde topluma “enflasyonu düşürücü acı reçete” olarak sunuluyordu. Ayrıntıya gerek yok, bu düşüncenin depremle ilişkisi imar afları, yapı denetiminin özel kuruluşlara bırakılması, inşaat odaklı büyümenin benimsenmesi vb. uygulamalar üzerinden kuruluyor. Bu bakış açısının tutarsızlığını göstermek için hemen soralım:

Neoliberal politikaların 1973 Pinochte darbesi sonrası ilk uygulandığı yer olan Şili de bir deprem ülkesi ve 8 şiddetinde depremlere rağmen neden buradaki kadar büyük yıkım ve can

¹¹ “Toplumun iktisadi oluşumunun gelişimini doğal bir tarihsel süreç olarak kavrayan benim bakış açım...” Karl Marks, Kapital 1, Almanca Birinci Basım Önsöz, Yordam, s. 20

¹² Age, s.24

kayı görülmüyor? Eğer ölümlerle neoliberalizm arasında bu tür ilişkiler kurmak mümkünse, neoliberalizmin değil ama merkezî planlamaya dayanan bir ekonominin uygulandığı Çin’de 7.8 şiddetindeki 2008 Sıçuan depreminde neden 70 bin kişi öldü? Karşılaştırma yapabilmek için devam edelim, tek parti yönetiminin olduğu 1939 Erzincan depreminde yaklaşık 32 bin kişi öldü ve varsayalım ki nedeni o yıllarda Kuzey Anadolu fay hattının çok iyi bilinmemesiydi. Depremden sonra bu öğrenildi ve şehrin başka yere taşınması bilim insanları tarafından önerilerek, “Milli Şef” İsmet İnönü tarafından onaylandı. Ama kentin yeri değiştirilmedi.¹³ Nitekim burada 1992’de yaşanan 6.8 şiddetindeki depremde 653 kişi öldü. Kentin aynı yerde kurulmasının nedeni neoliberalizm mi, yoksa 3. Ordu karargâhına yakın olmasının istenmesi mi?

Bilindiği üzere neoliberal politikalara 12 Eylül 1980 sonrası geçildi. Ancak ilk şiddetli muhalefet bizzat darbe hükümeti içinden geldi. Dünyada ABD ve İngiltere’nin öncülüğünü yaptığı neoliberalizmin önemli bir savunucusu da 12 Eylül’de devlet bakanı olan Turgut Özal’dı ve Amerikancı bir politikayı Amerikancı darbecilere kabul ettiremediği için istifa etti. Bugün birçok sol çevre ve meslek odasının yanı sıra Aydınlikçılar da depremin felâkete dönüşme nedeni olarak neoliberalizmi görüyor ve buna karşı çıkmak gerektiğini iktidar partisi yöneticisi Metin Külünk’ün ağzından dile getiriyorlar.¹⁴ Sürekli olarak neoliberalizmden şikâyet etmek, bu uygulamaların topluma egemen oluş sürecinde yeterince mücadele edilmediğinin itirafıdır. Bugün bunun üstünden atlayarak ve eksikleri giderici bir devrimci siyasi çalışma yapmıyorken neoliberalizmden şikâyet etmek ise, başka bir burjuva politik ideolojisi olan Keynesçilikten çıkar beklemek anlamına gelir.

Örneğin 2001 tarihli 4708 sayılı yapı denetimi yasasıyla özel şirketlere ve tekniker gibi mühendislik eğitimi almamış olanlara yetki verilmesi neoliberal bir uygulama olarak eleştiriliyor. Ama zorunlu deprem sigortası olan DASK aynı bakış açısıyla ele alınmıyor. Yapı denetiminden geçen bir binaya neden özel sigorta yaptırtmak gerekiyor? Binanın zarar görmesi durumunda neden denetleyip sağlam raporu veren kurumlar sorumlu tutulmuyor da bina sahibi sorumlu oluyor ve zarar görüp görmeyeceğini bilmeksizin yıllar boyu sigorta şirketlerine prim ödemek zorunda bırakılıyor? Bu durumda neoliberalizm eleştirilerinin toplumsal yarardan çok, meslekî çıkar gözeterek yapıldığı anlaşılıyor. Çünkü bu tür mevzuat düzenlemeleri zaten “neoliberal olalım” diye yapılmıyor, genellikle iktidara karşı olan mühendislerle gidecek kazancın bir bölümünü teknikerlere aktararak, iktidara taraftar kazandırmak için yapılıyor. Özel şirketlerin de denetim yapmasının önü açıldığında, inşaat şirketleri kendi denetim şirketleri aracılığıyla işlerini daha hızlı yürütüyorlar. Kısacası siyasi kararlar ideolojik gerekçelerle değil, somut çıkarlar doğrultusunda alınıyor. Buna karşılık durumu değiştireci bir muhalefet yapılamadığı için, ideolojik eleştiriyle yetiniliyor.

İnşaat odaklı büyüme küresel kapitalist hiyerarşinin alt ve orta basamaklarında yer alan bizim ülkelerin tercihi değil, içinde yer aldığı uluslararası işbölümünün zorunlu sonucudur. Kentleşmeyle iç içe olan inşaatçılık, ülke içi sermaye dolaşımında önemli rol oynar. Dünyanın kırları sayılabilecek ülkelerde 2. Savaş sonrası kent nüfusunun yükselen ivmeyle arttığı görülür. 1970 başlarına kadar dünyadaki hızlı sanayileşmeyle kır nüfusu “taşı toprağı altın” diye kentlere koşmuştur. Bu yıllarda kapitalizmin küresel bir bunalıma girmesi üzerine bizim gibi ülkelerde geleneksel tarım karın doyurmaz hale gelmiş ve bu kez köylüler iş bulmak amacıyla kentlere

¹³ <https://dersimgazetesi.net/guncel/1939-erzincan-depremi-sonrasi-belge-ortaya-cikti-ismet-inonu-imzalamis/>

¹⁴ <https://www.aydinlik.com.tr/haber/ak-partili-metin-kulunk-turkiyeyi-neoliberal-akla-teslim-edemeyiz-371264>

akmaya devam etmiştir. Aynı göçün bugün de yaşanma nedeni ise, tarımda büyük işletmelerin egemen hale gelerek küçük üretimin artık büyük ölçüde tasfiye edilmiş olmasıdır. Bunu, kır nüfusunun düzenli olarak azalmasına karşı tarımsal üretimin ve ihracatın artmasına dayanarak söylüyoruz.¹⁵

Anlaşılabileceği üzere kır nüfusu her seferinde “ucuz işgücü yaratmak” amacıyla azalmamıştır, döneme göre değişik nedenleri vardır. Bugün deprem değerlendirmelerinde kırın insansızlaştırılarak ucuz emek gücü yaratılacağını söylemek anlamsızdır. Ülkedeki göçmen sayısı 5 milyon dolayında ve TÜİK bile işsizlik oranını yüzde 10’un üzerinde gösterirken ülke burjuvazisinin gereksinim duyduğu ucuz işgücü değildir, boşaltılmış kırlardır. Böylece enerji, maden, inşaat, turizm, sanayi yatırımları için çevresini korumaya çalışan daha az kişiyle uğraşmak zorunda kalacaktır. Dolayısıyla sahipsiz kalan kırlara tarım tekellerinin yanı sıra diğer işletmeler de yerleşecektir.

İnşaat yapmak, kısa vadede ekonomiyi canlandıran ama uzun vadede atıl hale gelen sürükleyici bir sektördür. Her konut yeni eşya ve araba anlamına gelir. Bu yüzden inşaat faaliyetleri sanayi burjuvazisiyle ters düşmez, iç içedir. İktidar partisinin kolladığı müteahhitlerle TÜSİAD arasında çelişki aramak anlamsızdır. Bunun için hükümetin kaynak dağıtımını çelişki yaratacak biçimde yaptığını göstermek gerekir. Örneğin faiz indirimleri konut satışlarıyla birlikte araba satışlarını kolaylaştırıcı etki yaratıyor. Yanı sıra, bankaların tasarruf faizlerini düşük tutmasını sağlıyor. Ama bankalar kredileri yüksek faizden vererek kazanç elde ediyorlar. Nitekim geçen yıl banka kârları yüzde 366 artmıştır.

Burada ancak yüzeysel olarak değindiğimiz konularla ilgili son olarak şunu söyleyebiliriz. Genel olarak kapitalizm, genel olarak sömürü, sermaye vb. yoktur; her zaman belli alanlarda uzmanlaşmış, belli toplum kesimlerine dayanan, sınırları bilinen, yüksek kârlarla birlikte bunalımlar üreten, iniş çıkışlı bir kapitalizmden bahsedebiliriz. Bütün sınıflı toplumlarda olduğu gibi kapitalizmde de ezenlerin egemenliği, ezilenlerin rızasıyla gerçekleşir; bu genel bir özelliktir. Ancak her toplum bu genel durumu tarihten miras aldığı özgün koşullarda yaşar. Bu yüzden gerçek hayatta birçok kapitalizmler ve farklı dönemler vardır. Gerçek bir mücadeleyi ancak gerçek durumu kavradığımızda verebiliriz.

3- Deprem komünizmi:

Gezi’deki gibi depremde de dayanışma çabaları ve kimi yerlerde para kullanılmamasından hareketle naif bir “komünizm” keşfedildi. Toplumsal varlıklar olan insanların felâket anlarında yardımlaşması olağanüstü bir durum değil, ölüm karşısında eşitlenenler her zaman kendilerine yardım eder gibi birbirleriyle dayanışırlar. Kaldı ki bu tür davranışlar için felâket yaşamak da gerekmiyor, bu geleneksel şenlik ortamlarında da görülebilir. Burada, böyle yapılıyor diye kimseyi eleştirmeye niyetli değiliz, yalnızca bu tür naif fikirler başka düşüncelerle harmanlanarak kafa karıştırıcı etki yaratmasını istiyoruz.

Marksizm’in kurucuları komünizm konusunda gençlik yıllarından itibaren değişmeyen bir görüşe sahiptir; bu aynı zamanda felsefede materyalist konum ve toplumsal pratikte proleter devrimciliğiyle birlikte Marksist ideolojinin bir bileşenidir. Alman İdeolojisinde şöyle söyleniyor: “ Komünizm, bizce, oluşturulması gereken bir *durum*,

¹⁵ <https://kritdergi.com/dosya-tarim/kuresel-trendler-turkiye-tariminin-dis-ticareti>

gerçekliğin kendisini uydurması gereken bir *ideal* değildir. Günümüzdeki durumu ortadan kaldıran *gerçek* hareketi komünizm olarak adlandırıyoruz”¹⁶

Bu düşünce “Gotha ve Erfurt Programlarının Eleştirisi”nde siyaset teorisi çerçevesinde şöyle ifade ediliyor: “Kapitalist toplumla komünist toplum arasında, birinden ötekine devrim yoluyla geçiş dönemi girer. Buna bir siyasi geçiş dönemi tekabül eder ki, burada devlet *proletaryanın devrimci iktidarından* başka bir şey olamaz.”¹⁷ Nitekim Komünist Manifesto da çoğu zaman yanlış anlaşıldığı gibi bir “komünizm tarifi” değildir, I. Enternasyonal’in Marks ve Engels’i yaklaşan 1848 işçi ayaklanmalarına ve devrimci partilere siyasi bir program yazmaları için görevlendirmelerinin sonucudur.

Kısacası komünizm bugünkü pratiğin adı ve sosyalizm ise siyasi bir geçiş sürecidir. Bunları, gerçeklerden kopuk devrimcilik hayallerine karşı hatırlatıyoruz. Çünkü sol yaygın olarak reformizme kayarken, karşısında nihilizme varan sınırlı bir radikalleşme görülüyor. Bu yüzden, somut duruma göre davranmak zorunda olanların bir kısmı yanlış adım atarak, ‘idea olarak komünizm’ fikrinden etkilenebiliyor. Komünizm bir kimlik ya da siyasi mücadelenin en üst düzeyi değildir, somut bir sorunu çözmek zorunda kaldığımızda açıklık içinde karar almak ve sürekli birlikte hareket etmenin yollarını araştırarak ilerlemektir. Bu yüzden yalnızca siyasi yapılarda ve belli ideolojilerin geçerli olduğu ortamlarda değil, özel çıkar gözetmeden ve gönüllü olarak çalışılan her yerde komünizmin izini görmek mümkündür.

Siyasi konjonktür

Marks “Louis Bonaparte’ın 18 Brumaire”i” kitabının girişinde farklı çevirileri olan, çok alıntılanan ve yorumlanan şu sözleri söyler: “İnsanlar kendi tarihlerini kendileri yaparlar, ama kendi keyiflerine göre değil; kendi seçtikleri koşullar içinde değil, doğrudan karşı karşıya kaldıkları, belirlenmiş olan ve geçmişten gelen koşullar içinde yaparlar.”¹⁸

Tabi sabahları “bugün biraz tarih yapalım” diye uyanmayız, bunu ancak meczuplar ya da bazı romantik solcular düşünebilir. “Tarih, geçmiş, gelecek” gibi gerçeklikler yoktur; bunlar yalnızca maddenin değişik hareket biçimlerini karşılaştırmak, tanımlamak, anlatmak için kullanılan soyut ifadelerdir. Tarih öznesiz ve amaçsız bir süreç olarak milyonlarca insanın, kuşaklar boyu, bazılarını yaşamını sürdürmek zorunda olduğu için, bazılarını ise mümkün olanlar arasından seçerek yaptığı davranışlarının ortak sonucu olarak doğar. Marks’ın yukarıdaki alıntıda sözünü ettiği “karşı karşıya kaldıkları, belirlenmiş olan ve geçmişten gelen koşullar” dedikleri ise coğrafya, buna bağlı olarak komşu toplumlar, dil, inanç, ırk, çeşitli kurumsal yapılar, bazı ekonomik veriler gibi şeyler olabilir. Evet, bunlar da değişir ve örneğin Hollanda gibi denizi doldurarak kısmen bir ülke yaratmak bile mümkündür. Ama içinde bulunduğumuz ve bazı isteklerimizi gerçekleştirebildiğimiz anda değil. Bu yüzden konjonktürde diğer şeylere göre yavaş değişen, değişimi için daha büyük güç gerektiren şeyler, genel değişimi sınırlandırır. Bu sırada değişim mutlak olsa da, düşük hızda ya da belli alanlarla sınırlı kalabilir. Bazen hiçbir şey değişmişymiş gibi gelmesinin nedeni budur.

1- Konjonktürün üç önemli etkeni:

¹⁶ Alman İdeolojisi, Evrensel Basım Yayın, s. 43

¹⁷ Age, Sol Yayınları, Birinci Baskı, s. 44

¹⁸ Sol yayınları, beşinci baskı, s.13

Ekonomi toplumsal ilişkilerin belirleyicisi değildir, maddi zeminidir. Bu ülke ekonomisi çerçevesinde, çok partili düzene geçildiğinden bu yana üretilen artık değer burjuvazi, devlet bürokrasisi ve hükümetler arasında bölüşülür.

“Burjuvazi” derken, artık değeri sermayeye dönüştürerek faiz, kâr, rant elde eden; yerli, yabancı, sanayici, tüccar, toprak sahiplerini kastediyoruz. Kapitalizm dünya tarihinin beşğinde doğmuş bir üretim biçimidir. Evrendeki her şey gibi sermaye de varlığını yeniden üretimle sürdürür. Tek tek ülkelerdeki kapitalist işleyiş, sermayenin küresel hiyerarşi ve işbölümü içinde kendini yeniden üretişinin bir parçasıdır. Bunun nasıl gerçekleşeceği ülkelerin tarihsel mirasına ve sermayenin küresel akışının bunalım ya da refah gibi içinden geçtiği dönemsel özelliklere göre değişir. Devletler, küresel sermaye akışının ülkelere düşen bölümünün istikrarından sorumludurlar. Çünkü kendileri de bu sayede elde edilen artık değerden pay alarak varlıklarını sürdürürler. Türkiye’de burjuvazinin ekonomik iktidarını temsil eden güç TÜSİAD’dır. Sanayi üretiminin imalat sanayiine dayalı olarak yükseldiği yıllarda, 1971’de kurulmuştur. Orta ve küçük sanayicilerin ayrı örgütlenerek iktidar partisi etrafında kümelenmeye başladığı yakın dönemde ise, aynı nitelikteki işletmeler 2004’te TÜRKONFED’i kurarak, TÜSİAD’a yakın olmuşlardır. Sermaye akışkan bir değerdir ve artık değer üretebilmek için ekonomik düzeydeki bir dizi ilişkinin birbirini tamamlayacak biçimde işlemesi gerekir. TÜSİAD bu ekonomik düzenin siyasi müdahaleyle aksaması olasılığına karşı, ekonomik nedenlerden kendi KOBİ’lerini oluşturarak dolaylı bir siyasi tavır geliştirmiştir. Bu, 1979’da Bülent Ecevit hükümetini gazete ilanlarıyla eleştirmesine göre oldukça yumuşak bir tavidir.

Devlet bürokrasisi, merkezinde güvenlik bürokrasisinin yer aldığı kurumsal bir yapıdır. “Sır” niteliği taşıdığı için birçok harcamasıyla ilgili bilgiler her zaman gizlidir. Genel işleyişi ise, Sayıştay 2010’dan bu yana adım adım etkisizleştirildiği için parlamento ve yargı denetimi dışındadır.¹⁹ Devletin gelir kaynağı vergilerdir. Türkiye’de, dünyadaki en adaletsiz vergi düzenlerinden biri vardır. Toplanan vergilerin yaklaşık yüzde 65’i dolaylı, yüzde 35’i dolaysız vergilerden oluşur. İlki kullanılan mal ve hizmetlerden, ikincisi servetten alınan vergilerdir. Burjuvaziye verilen teşvik, destek, vergi indirimleri ve sık çıkartılan vergi afları da göz önünde tutulursa; devletin gelirlerinin büyük ölçüde yoksullardan alındığı anlaşılır. Bugün TÜSİAD dahil herkesin eleştirdiği ve seçim sonrası bir restorasyon beklediği düzenin uzun yıllardır dayandığı temel budur. Üstelik bu adaletsizlik abidesi temel 15 Temmuz darbe girişimi sonrası biraz daha bozularak son halini almıştır. Türkiye’de darbeler genellikle siyasal iktidarın hükümetleri değiştirmesiyle yaşanırken, 15 Temmuz bunlardan farklı olarak siyasal iktidar içi bir yarılmanın eseridir. Darbenin engellenmesi sonucu “Türk tipi başkanlık sistemi” adı altında bir dizi müdahaleyle devlet biçimi değiştirilmiştir. Değişim egemenler arası konsensüs sağlanmadan yapıldığından tikanıklıklar yaşanıyor. Bunların “başkan” eliyle giderilip, sistemin sürdürülmesine çalışılıyor.

Hükümetler, yerel yönetimlerle birlikte devletlerin günlük işlerini yürüten eli koludur. Öncelikli görevi resmî-özel egemen sınıfın tüm taraflarının temel dayanağı olan ekonomik istikrarı sağlamak, ikincisi devlet bürokrasisini toplumun rızasını alacak biçimde yönetmektir. Üçüncü sırada ise Türkiye gibi seçimli bir yönetim düzeninin olduğu ülkede iktidar partilerine destek yaratmak gelir. Kastettiğimiz seçimden seçime ulufe dağıtır gibi yoksulların gelirlerinde iyileştirmeler yapılması değildir, dağıtılan paralar daha sonra izlenen enflasyonu arttırıcı politikalarla devletin ve burjuvazinin kasasına geri döner. Yapılan devlet yardımları ise, iktidar

¹⁹ <https://www.birgun.net/haber/sayistay-nasil-etkisizlestirildi-235978>

partileri için çerez niteliğindedir. Asıl önemli olan bu partilerin örgütlerini ayakta tutan toplum kesimlerine sağladıkları gelirlerdir. İktidara gelen bütün partilerinin ortak ve en güçlü ideolojisi, örgütsel tabanlarına gelir aktarmak için yaptıkları mevzuat değişiklikleridir. Bunu yapmanın en emin yolu ise, adrese teslim devlet ihaleleridir. Çünkü burjuvazinin yararına yapılan gelir arttırıcı genel düzenlemeler rekabete kurban gidebilir ama ihaleler adrese teslimdir. Bugüne dek bütün hükümetlerin yakın müteahhitleri olmuştur ama bu iktidarınki biraz abartılıdır. 2003'te çıkartılan 4734 sayılı Kamu İhale Kanunu 190 seferden fazla değiştirilmiştir. Önceleri neoliberal politikalara uygun olarak ekonomik faaliyetleri devlet denetimi dışına çıkartmak için yapılan bu değişiklikler, zamanla iktidar yandaşlarını korumaya dönük bir hale gelmiştir. Ancak bu başıboşluk ve denetimsizlik yalnızca hükümete yaramaz, devlet kurumlarını da rahatlatıcıdır. Yapı denetiminden taşınmalı eğitime ve bir köy muhtarlığına tahsis edilen arazilerin kullanımına kadar düzenin her köşesinde kamu kurumları bu rahatlık sayesinde yakın çevrelerini besler. Bu bir çürümedir.

2- Konjonktürün en önemli etkeni ve uluslararası yalnızlık:

Diğer toplumsal sorunları çarpan etkisi yaparak büyüttüğü için konjonktürün en önemli ve değişmez etkeni Kürt sorunudur. Siyasi iktidarın geleneksel “isyan bastırma” politikaları çerçevesinde yaklaştığı Kürt sorunu çoktandır ülke içiyle sınırlı olmaktan çıkarak, NATO, AB, Astana görüşmelerinin masasında ele alınan ve yakın coğrafyadaki ülkeleri doğrudan ilgilendiren uluslararası bir konuya dönüşmüştür. Bu durum, diplomatik çağrılarını bile “iç işlerine karışmak” diye kınayan siyasi iktidar açısından bir gerilemedir. Böyle bir konjonktüre uzun süreden beri ilk kez deprem gibi Kürt sorunundan bağımsız bir etken girmiş, ama o da hemen iktidarın gayretleri sayesinde sorunla ilişkili hale gelmiştir.

Siyasi iktidar uluslararası bir yalnızlık içindedir. Suriye'ye bir operasyon için Rusya ve ABD'nin onayını alamamış, Doğu Akdeniz politikalarında geri adım atarak Mısır ve İsrail'le yakınlaşmaya çalışmaktadır. ABD Dışişleri Bakanının 20 Şubat'ta deprem yardımı getirme gerekçesiyle adeta bir sömürge valisi gibi İncirlik Üssüne inerek Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu ile görüşmesi sonrası açıklamalarda, bugüne kadar izlenen politikalarından geri adım atılmadığı görülmüştür. Zaten fiilen NATO üyesi gibi davranan Finlandiya ve İsveç'le ilgili ambargoların ise herhangi bir besin değeri yoktur. Öyle görünüyor ki Ankara'nın yanında Rusya, Azerbaycan, Suudi Arabistan, BAE ve Katar dışında pek kimse kalmamıştır. Nitekim Suudi Arabistan Kalkınma Fonu 6 Mart'ta acil nakit ihtiyacı içindeki Merkez Bankasına 5 milyar dolar yatırdı. İslam ülkelerine “ılımlı İslamcılık” örneği olsun diye Batılı ülkelerin desteğiyle yükselen iktidar partisi, gelinen noktada Suudi tefecilerine muhtaç olmuştur.

Kürt sorunu karşısında alınan her türlü tavır ya da tavırsızlık, siyasi konjonktürde bir tarafa düşmeye yol açıyor. Tepeden başlayarak ülkedeki bütün güçler bu etki altında bölünüyorlar. Soldaki bu nedenle ilgili bölünmeleri biliyoruz. Sorunun son kurbanı ise ırkçı-faşist harekettir. Bir bölümü Cumhuriyet, bir bölümü Millet ittifakında yer alırken bugünlerde üçüncü bir grup da bağımsız aday çıkartmıştır.

3- Yaklaşan seçim:

Hem günlük yaşama doğrudan müdahale edebilmesi ve hem de yaklaşan seçimler nedeniyle deprem en hızlı toplumsal etkisini siyaset alanında gösteriyor. Millet İttifakında yaşanan gelgit ve adayın belli olmasının yanı sıra, HDP gündemde uzun süredir hiç olmadığı kadar çok yer alıyor. Yaşanan siyasi çalkantılarla burjuvazi arası ilişkiler üzerine “dügmeye

basıldı” misali çok fazla spekülasyon yapıldığı için bir gerçeği hatırlatmak istiyoruz. TÜSİAD, TÜRKONFED’le birlikte hazırladığı İstanbul depremiyle ilgili raporda²⁰ şöyle diyor: “2020 yılında yaşanan pandemi ve depremlerden çıkarılan dersleri geliştirmek amacıyla TÜRKONFED, kriz yönetimini stratejik bir öncelik olarak belirlemiş ve TÜSİAD Aralık 2020’de bir Deprem Görev Gücü (DGG) kurmuştur. Bu aksiyonların amacı, üyeler arasında olası depremlere karşı hazırlık sürecine ilişkin farkındalığın artırılmasıdır.”

Kurum içi bir çalışmayı anlatır gibi başlayan Raporda yapılacaklar sıralandıktan sonra, devlet mekanizmasının ele alındığı “Stratejik Kararlar” bölümünde şunlar söyleniyor: “Yakın zamanda yaşanan krizler, iş dünyası derneklerinin yönetim kurullarının sınırlı bilgi ve belirsizlikleri esas alarak kararlar vermek zorunda kaldıklarını göstermiştir.”

Diplomatik dille yazılan bu satırlar, burjuvazinin en üst kurumunun siyasi yapı hakkında sağda solda söylenenlerin ötesinde, gerekçeleriyle ifade ettiği somut görüşüdür. Günlük dile çevirirsek, burada özetle “devlet çalışmıyor, bir kriz anında bize kendimizden başka yardım edecek kimse yok, İstanbul depremi kapıda, ona göre hazırlanalım” deniyor. Yani burjuvazinin siyaseti yönlendirmek için basacağı bir “düğme” varsa zaten en üst organı buna uzun zaman önce basmış, durmadan değiştirilen ihale kanununa göre iş yapan ve olsa olsa ancak vergi borcu çıkabilecek iktidar yanlısı müteahhitlerin başka bir düğme bulup basarak siyaseti değiştireceğini düşünmek, ekonomiyle siyaset arasında doğrudan ilişkiler kurmaya çalışan bu mantığın kendine göre de pek geçerli görünmüyor...

6 Şubat depremi devlet kurumlarının işlemediğini gösterdi. Bu sırada iktidar partisinin “güçlü” algısı yaratmaya çalışmaktan başka anlamı olmayan birkaç yasağcı ve HDP’yi baskı altına alıcı davranışları geri tepti. Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın inşaatların tamamlanmasını kastederek en son 21 Şubat’ta Osmaniye’de tekrar ettiği “bana 1 yıl vereceksiniz” sözü ise, YSK tarafından kabul görmedi ve seçim tarihi kesinleşti. Bunu, AYM’nin HDP’ye hazine yardımı yasağını kaldırması kararı izledi. Öyle görünüyor ki Cumhuriyet İttifakının hoşlanmayacağı başka hukuk kararları da çıkacaktır. Hukuk her zaman yoruma açık olduğu için, değişen güç dengelerine en hızlı ayak uyduran kurumdur.

Egemenler yönetemez durumda değil, yalnızca belli bir yönetimin sonuna gelmiş görünüyor. Kaldı ki Kürt halkı dışında, yönetilenler de eskisi gibi yönetilme isteğiyle iktidara karşı çıkıyor. Siyasi söylemler, iktidar partisinin 2002’de “barış ve demokrasi” vaadiyle seçim kazandığı başlangıç yıllarını hatırlatıyor. Aradaki önemli fark, bu kez ülkenin batısında da geniş yığınların politikleşmesidir. Bunda HDP’nin izlediği politikaların, yüksek enflasyonun ve devletin yetersizliğinin depremlerle ortaya çıkmasının etkisi vardır.

Akşener, Millet İttifakında yer alışından beri HDP’yi yok saydı ancak “merkez partisi” rolü oynayabilmek için bu tavrını ölçülü biçimde dile getirmeye çalıştı. Depremle birlikte koşulların hızla iktidar partisi aleyhine değiştiğini görünce, sağ siyasetin liderliğini ele geçirme fırsatı yakaladığını düşündü ve “kazanacak aday” diyerek ortaya çıktı. Amacı seçim kazanmaktan çok, HDP desteğinin görünmez olacağı bir seçim kazanma girişimiydi. Çünkü kazanma şansı daha zayıf bir aday çıkarsa HDP ile görüşeceğini, sağ siyasetin tek seçeneği haline gelmeye çalışırken bu durumun kendine zarar vereceğini düşünüyordu. İttifakın kendine mecbur olduğu fikirle ayrıldı. Ama partisinden hızla çözümler olduğunu görerek geri dönmek zorunda kaldı. Parti tabanı, eski faşist kadroların etrafında toplanmayı, barışçı dil

²⁰ İstanbul Depremi Senaryosu İş Dünyası Hazırlık Raporu

nedeniyle tercih etmişti, yoksa gidebileceği başka birçok ırkçı parti vardı. Ama böyle olmadığını anlayınca partiden uzaklaştılar. Akşener'in hesaplayamadığı, değişen deprem konjonktüründe Millet İttifakının kendisi olmadan da seçim kazanabileceği olasılığıydı. Nitekim masaya döndüğünden bu yana yalnızca adaylık konusu çözülmedi, HDP de ittifakın gayri resmi bir parçası haline geldi. Bugün HDP öncekinden daha güçlü ve kaybedenin Akşener olduğu görülüyor. Bu siyasi konjonktürü doğru ve yanlış anlama arası farktır.

Gerçek hayatta eğilimler hiçbir zaman sonucu garanti etmez, bunun için çalışmak gerekir. Bugün iktidar partisinin kaybetmeye yakın görünüşü, yarın beklenmedik bir gelişmeyle değişebilir. Her şey sürekli değişirken egemen sınıftan bağımsız bir siyaset izlemek elbette zordur. Nedeni, siyasetin gerçeklik içinde yapılmasıdır. Ancak "bağımsız siyaset" dendiğinde gerçeklerle alakasız, sanki sürtünmesiz uzay boşluğunda doğruları tekrarlayarak dolaşmak gibi bir davranış anlaşılıyor. Güçlenmek için doğruları daha çok kişiye ulaştırıp benimsenmesini sağlamanın yeterli olduğu ve bu gerçekleştiğinde doğru fikir sahiplerinin gerekeni yapacağı sanılıyor. Bu anlayış, gücün kendi irademizle belirlediğimiz koşullarda gelişeceğini varsayan ütopyacı bir düşüncedir. Siyasi güç soyut bir kavramdır, ancak başka siyasi güçlerle karşı karşıyayken somutluk kazanır. Eğer gerçeklere sırt çevirmiyorsak, başka güçler karşısında ne kadar gücümüz olduğunu görürüz. Güç kazanabilmek için yakın ve uzak tehditleri, güçlü ve zayıf düşmanları ayırt ederek aralarındaki çelişkilerden yararlanmak gerekir. Bunun genel ilkeler dışında önceden hazırlanmış bir reçetesi olmaz, var gibi konuşanlar gerçeğin dışına çıkmış demektir.

Sonuç olarak: Her iki ittifakın ne mal olduğunu biliyoruz, Millet İttifakı kazandığında devrim olmayacak, ancak geçici bile olsa lehimize bazı değişimler yaşanacak. Varlığımız bu değişimlere bağlı değil, zaten yoklarken de var olabiliyoruz. Seçimler ve parlamentolar, egemen sınıf içi sorunları siyasi temsilcileri aracılığıyla sonuca bağlamanın araçlarıdır. Bizim açımızdan ise gücümüzü arttırmak için fırsat arama ortamlarıdır, bu yüzden görmezden gelemeyiz. Mevcut iktidarın kaybetmesi başka burjuva seçenekleri için olduğu kadar, bu ülke ezilenleri için de bir fırsattır ve gerisi teferruattır.